

Column uitgesproken op 24 april, ter gelegenheid van het symposium: Bestemming Vrijhaven te Weesp.

Over de levensverzekering van een plek

Mocht u nog een aardig tijdverdrijf zoeken – en daar ziet het met dit gezelschap niet naar uit natuurlijk, want u heeft genoeg leuke dingen te doen – dan heb ik een tip: Ga eens na in welke tijd u het liefst geboren had willen worden. Mij persoonlijk lijkt de zeventiende eeuw wel aardig, maar meestal kom ik toch op 1953 uit, mijn eigen geboortjaar. Ik heb het gelijknamige boek van Rik Launspach dan ook in mijn boekenkast staan en wil sowieso alles weten over de watersnoodramp van dat jaar. Maar waarom vertel ik u dat? Omdat ik eigenlijk wilde beginnen met een kritische opmerking over de geest van deze tijd. En dan heb ik er juist behoefte aan om elkaar even recht in de ogen te kijken: vroeger was het niet beter. Dat neemt niet weg dat we tegenwoordig aan een rare ziekte lijden. Ik noem die compensatiwaan.

Wat is compensatiwaan? Nou, heel simpel. Bijvoorbeeld dat als je door de weeks structureel geen tijd voor je kinderen hebt, je dat met een intensief dagje Efteling zou kunnen herstellen. Of als je pubers die het winkelcentrum onveilig maken van hun hangplek aftreiert met een geluidsignaal dat hun gehoor pijn doet en dan denkt de zaak opgelost te hebben door hun ergens anders, waar doorgaans nog geen hond zou willen zijn, iets aan te bieden. Mooi is ook de waanzin dat je op de ene plek kunt bouwen en elders de dijken doorsteken. Of dat je sportveldjes in een woonwijk, die jarenlang voor groen en levendigheid ter plekke hebben gezorgd, volbouwt, want de buurt kan nu aan de rand van de stad terecht, waar het kunstgras van een spiksplinternieuw sportveld ligt te blinken in de zon.

U voelt natuurlijk al waar het heen gaat. Inderdaad. Wij moderne mensen denken dat alles tegen elkaar kan worden ingewisseld. Dat is de schuld van het kapitaal, zongen Hettie Blok en Leen Jongewaard al. Sinds de introductie van het geld, en dat is lang geleden, denken we dat alles te koop is. De grootste absurditeit op dit gebied is wel het verschijnsel van de levensverzekering. Je bezorgt je nabestaanden met zo'n fijne polis weliswaar een mooi centje, althans als je niet gepiepeld bent door een meneer met stropdas en een aktetas vol hele kleine lettertjes – maar je eigen leven ligt mooi onder de zoden of staat voortaan in een potje ergens op een dressoir. Wat nou levensverzekering!

Maar misschien kunnen wij in deze nadagen van het neoliberalisme een beginnetje maken met een andere manier van denken. En dus van leven, want tussen doen en denken is gelukkig vrij verkeer. Je moet je oude spullen niet wegdoen voordat je nieuwe hebt, luidt een bekende volkswijsheid. Nou zoiets. Laten we beginnen met ons te realiseren dat de waarde van een lapje grond niet hetzelfde is als de prijs daarvan. Grondmakelaars denken daar anders over, maar tussen hun wereld en die van volkstuinders, archeologen, Aboriginals, wandelaars en voormalige krakers zoals u, bevindt zich een oceaan van verschil.

Ik heb goedbedoelende stadsplanners aan tanige volkstuinders, wier vingers waren gaan lijken op de honderden bonenstaken die er in hun leven doorheen zijn gegaan, horen uitleggen dat het wel meevalt met die bouwplannen omdat hun tuin toch verplaatst zal worden. Toegegeven, het is in elk geval wat, maar het zit in de orde van de levensverzekering: je betaalt ánderen, de gemeenschap in dit geval, voor de dood van de

een. Voor veel oudere volkstuinders betekent een verhuizing het einde van hun hobby, en wat nog belangrijker is – iets dat uitstijgt boven het individuele belang van een enkele volkstuinder – is dat het sociale weefsel dat in de loop der jaren op zo'n tuinencomplex is gegroeid in één keer wordt kapotgetrokken.

En zo kom ik dan via de volkstuin aanmeren in uw Vrijhaven. Vrijhavens zijn in de loop der eeuwen ontstaan door spelingen van de geschiedenis. Ze bevonden zich op de grond rond de kathedralen in de middeleeuwse steden; daar mochten de schout en zijn rakkers niet komen en konden opgejaagden, mensen met schulden, maar ook fraudeurs en andere mensen die niet wilden deugen, even op adem komen. Ze kregen kerkasiel. Je vond de vrijplaatsen ook in de bossen, op afgelegen plaatsen in de bergen of aan rotsige kusten. In de jaren zeventig en tachtig ontwikkelde de krakerscultuur haar eigen vrijplaatsen, soms zelfs hele dorpen zoals Vrijstad Christiania in Kopenhagen. Vrijhavens waren natuurlijk niet altijd oases van liefde en creativiteit. Soms waren het smokkelaarsnesten en broedplaatsen van geboefte. De hippiecommunes uit de jaren zeventig zijn, zoals we allemaal weten, niet altijd *love and peace* geweest. En de krakersbeweging heeft niet het autonome Paradijs gerealiseerd, al blijft een harde kern - inmiddels geslonken tot een dogmatische sekte – er hardnekkig in geloven.

Het interessante aan vrijhavens echter blijft dat ze het product zijn van de samenleving zelf. Als een samenleving te eenzijdig wordt en zijn creatieve veerkracht verliest, ontstaan er in zo'n samenleving vanzelf enclaves van andersdenkenden en anderslevenden. De stad creëert daarmee haar eigen open plaatsen, waar lucht en licht binnen kan en waar nieuwe ideeën en nieuwe initiatieven in de luwte tot ontwikkeling komen. Hoe dat werkt begrijpen de meeste steden nu ook zelf. In het voetspoor van de Amerikaanse socioloog Richard Florida wordt het belang van de creatieve klasse - de eenmansontwerpbureautjes, het kindertheatertje, de bloggende freelance journalist, de modeontwerpster, de fotograaf, tekstschrijver, het jonge architectenbureau en de webdesigner - steeds meer gezien. De uitstraling van die bedrijvigheid op andere bedrijvigheid is groot. Enthousiasme trekt enthousiasme aan. Middenin dure zakenwijken verschijnen kleine, goedkope restaurantjes, theatertjes en andere uitgaansgelegenheden. Dat komt de aantrekkingskracht van een wijk, of stadscentrum alleen maar ten goede. Zo komt wat in de marge is ontstaan omdat er geen plaats voor was in de officiële wereld, naar het centrum, op den duur. En dat is goed.

Maar zo'n proces gaat niet vanzelf. Je moet, met andere woorden, oog hebben voor de delicate kanten ervan. Creatieve impulsen aan de rafelranden van de stad zijn het resultaat van unieke ontwikkelingen. Die ontwikkelingen gaan, als ze levensvatbaar zijn, door, en zoeken de officiële wereld op, zoals water de zee; ze worden geïntegreerd waardoor de samenleving zich kan vernieuwen met nieuwe sociale, economische en culturele impulsen. De voorwaarde is echter dat ze niet gefrustreerd worden door onze moderne compensatiemaan. Een plek als deze is het resultaat van honderden, goeddeels onzichtbare factoren, de *genius loci* ervan is gegroeid uit een ingewikkeld vlechtwerk van historische, sociale en geografische omstandigheden, en vonden hun oorsprong in een lapje grond.

Vergelijk het nogmaals met een bijzondere tuin. Die heeft haar eigen karakter te danken aan de ligging, de lichtval, de grondsoorten, het weer in het verleden, de inzichten en het temperament van de tuiniers die haar bewerkt hebben, de insecten, vogels en knaagdieren die in de tuin leven, enzovoorts; zelfs de invloed van andere tuinen in de

buurt kan een rol spelen. Zo'n tuin graaf je niet eenvoudig uit om haar ergens anders weer op te bouwen. Je kunt haar wel openstellen voor de buitenwereld, er een theehuis bouwen, een rondleiding organiseren, nieuwe struiken planten of een vijver aanleggen. Het karakter van een plek is dynamisch, maar niet dupliceerbaar.

Voor u, bewoners van Het Domijn, politici en gemeentebestuurders, wordt het een spannende tijd. Hoe krijgt deze vrijhaven nu een continue en duurzaam karakter? Hoe wordt het losse artiestenklimaat onderdeel van ondernemend Weesp? Er zijn vervelendere vraagstukken denkbaar. Blijf waar je bent, zou ik zeggen, en groei! Dat lijkt mij de beste levensverzekering voor de groeidiament die u wilt zijn.

Een verzekering in de ware zin des woord.

Jan-Hendrik Bakker